

NO. XIV / 2011

ISSN 1301-2746

ADALYA

SUNA-İNAN KIRAÇ AKDENİZ MEDENİYETLERİ ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ
SUNA & İNAN KIRAÇ RESEARCH INSTITUTE ON MEDITERRANEAN CIVILIZATIONS

ADALYA

SUNA-İNAN KIRAÇ AKDENİZ MEDENİYETLERİ ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ YILLİĞİ
THE ANNUAL OF THE SUNA & İNAN KIRAÇ RESEARCH INSTITUTE ON MEDITERRANEAN CIVILIZATIONS

ADALYA

Vehbi Koç Vakfı
Suna - İnan KIRAÇ Akdeniz Medeniyetleri
Araştırma Enstitüsü Yıllık Dergisi
Yönetim Yeri: Barbaros Mh. Kocatepe Sk. No. 25
Kaleiçi 07100 Antalya Tel: +90 242 243 42 74
Faks: +90 242 243 80 13 E-posta: akmed@akmed.org.tr
Yayın Türü: Yerel Süreli Yayın
Sayı: XIV - 2011

Sahibi: Vehbi Koç Vakfı Adına Erdal YILDIRIM
Sorumlu Müdür: Kayhan DÖRTLÜK

Yapım: Zero Prodüksyon Ltd., İstanbul
Abdullah Sokak No. 17
Taksim 34433 İstanbul
Tel: +90 212 244 75 21 Faks: +90 212 244 32 09
Baskı: MAS Matbaacılık A.Ş.
Hamidiye Mh. Soğuksu Cd. No: 3 Kağıthane - İstanbul
Tel: +90 212 294 10 00 info@masmat.com.tr Sertifika No: 12055

Bilim Danışma Kurulu / Editorial Advisory Board

HâlukABBASOĞLU	MaxKUNZE
AraALTUN	ThomasMARKSTEINER
OluşARIK	WolframMARTINI
CevdetBAYBURTLUOĞLU	GönülÖNEY
TuncerBAYKARA	MehmetÖZSAİT
JürgenBORCHHARDT	UrsPESCHLOW
JacquesDesCOURTILS	ScottREDFORD
VedatÇELGİN	DenisROUSSET
NevzatÇEVİK	MartinFergusonSMITH
BekirDENİZ	OğuzTEKİN
RefikDURU	GülsünUMURTAK
SerraDURUGÖNÜL	BurhanVARKIVANÇ
HansgerdHELENKEMPER	MichaelWÖRRLÉ
FrankKOLB	MartinZIMMERMAN

Adalya, **A&HCI** (*Arts & Humanities Citation Index*) ve
CC/A&H (*Current Contents / Art & Humanities*) tarafından taranmaktadır.

Adalya is indexed in the **A&HCI** (*Arts & Humanities Citation Index*) and
CC/A&H (*Current Contents / Art & Humanities*).

Hakemli bir dergidir / A peer reviewed Publication

Editörler / Editors

Kayhan DÖRTLÜK
Tarkan KAHYA
Remziye BOYRAZ SEYHAN
Tuba ERTEKİN

İngilizce Editörleri / English Editors

İnci TÜRKOĞLU
Dorin LUCAS

Yazışma Adresi / Mailing Address

Barbaros Mah. Kocatepe Sk. No. 25
Kaleiçi 07100 ANTALYA-TURKEY
Tel: +90 242 243 42 74 • Fax: +90 242 243 80 13
akmed@akmed.org.tr
www.akmed.org.tr

ISSN 1301-2746

İçindekiler

Gülsün Umurtak	
<i>Understanding the Hacılar II Settlement</i>	1
Mustafa Bulba	
<i>Kaunos Demeter Kayalığından ele geçen Kıbrıs Heykelcikleri</i>	17
Alice Landskron	
<i>Zur Komposition der Friese auf der Nord- und Ostseite des Heroons von Trysa</i>	31
Christian Marek	
<i>Kaunos und Lykien</i>	57
Alime Çankaya – Hüseyin Köker	
<i>Dumancık Kistophor Definesi</i>	63
Ümit Aydinoğlu – Ümit Çakmak	
<i>A Rural Settlement in the Rough Cilicia-Isauria Region: Karakabaklı</i>	71
Fatih Onur	
<i>Gagates: θαυμάσιος λίθος</i>	
<i>Antikçağ'da Mesbir bir Taşın Kullanım Alanları ve Yataklarının Yeriyle İlgili Bir Değerlendirme</i>	103
Julian Bennett	
<i>Why did Claudius Annex Lycia?</i>	119
Murat Durukan	
<i>Olba Territoryumunda Hellenleştirme ve Romalılaştırma Politikalarının Arkeolojik İzleri</i>	137
Murat Arslan – Nihal Tüner Önen	
<i>Akdeniz'in Korsan Yuvaları: Kilikia, Pamphylia, Lykia ve Ionia Bölgelerindeki Korykoslar</i>	189
Gürkan Ergin	
<i>How to Transform an Isaurian into a Subject? The Roman Army as a Foucaultian Technology of Power</i>	207
Burhan Varkıvanç – Hülya Kökmen	
<i>Attaleia'nın Anıtsal Mezarları Üzerine Bazı Gözlemler</i>	223
N. Eda Akyürek Şahin	
<i>Antalya Müzesi'nden İki Hekateion</i>	237
Hüseyin Sami Öztürk – Hakkı Emirhan Süel	
<i>Tloslu Ptolemaios'un Mezar Yazılı</i>	259

Mehmet Özsait – Guy Labarre – Nesrin Özsait	
<i>Nouvelles inscriptions et monuments de la vallée d'Apollonia (Phrygie-Pisidie)</i>	267
Serra Durugönül	
<i>Silifke Müzesi'nden Dionysos-Pan Heykeli ve İki Torso</i>	287
İnci Delemen	
<i>The Colossal Statue of Lucius Verus Recently Discovered in Perge</i>	297
Ayşe Aydın	
<i>Side Müzesi'ndeki Sigma Formlu Tabla</i>	315
Altan Çetin	
<i>Memlüklerin Kıbrıs ile İlişkileri</i>	327

Gagates: Θαυμάσιος λίθος

Antikçağ'da Meşhur bir Taşın Kullanım Alanları ve Yataklarının Yeriyle İlgili Bir Değerlendirme

Fatih ONUR*

Antik Dönem'de tıbbi, korunma ve günlük ihtiyacı karşılama amaçlı pek çok doğal mineral, bitki ve taş kullanıldığı günümüze ulaşan pek çok kaynak aracılığıyla bilinmektedir. Bu kaynaklardan en meşhuru Yaşlı Plinius'un İ.S. 77-79 yıllarında kaleme aldığı ve dünyanın matematiksel değerlerinden kıymetli taşlara kadar anlattığı 37 kitaplık *Naturalis Historia* adlı eseridir. Anavarzalı (Anazarboslu) eczacı ve botanikçi Pedanius Dioskurides'in İ.S. 1. yy. ortalarında yazdığı *De materia medica/περὶ ὄλης ἰατρικῆς (Tibbi maddeler hakkında)* adlı eseri antik dünyada yüzyıllarca kullanılmış ve 16. yy.'a kadar tip dünyası için baş referanslardan birisi haline gelmiştir¹. Klasik Dönem'in Hippokrates'i gibi, Roma Dönemi'nin en meşhur hekimlerinden olan Galenos'un İ.S. 2. yy.'da tip dünyasına yaptığı katkılar ve bıraktığı eserler saymakla bitmez. Aynı şekilde geç Antik Dönem'de de bu doğal malzemelerin kullanımı ile ilgili olarak eserler yazılmaya devam etti. İmparator Iulianus'un doktoru Oribasios, İskenderiye'de tip tahsisi görmüş olan Doğu Roma âlimi Aetios gibi büyük isimler doğal malzemelerin tıbbi, korunma ve günlük değişik amaçlarla kullanımını hakkında insanları bilgili tutmaya devam etmişlerdir.

Bu ünlü isimlerin yanında pek çok isimden de bahsedilebilirdi, fakat çalışmanın konusu bu yazarların ve bazı eserlerin bahsettiği ilginç bir doğal malzemedir. Bu malzeme, antik dünyada çok meşhur olup, gazıyla yılanlardan korunulan, sara hastalarının teşhisinde kullanılan, kadınları histeri nöbetlerinde sakinleştiren, bağırsak kurtlarını döken, baş ağrısını kesen, kalp sorunlarını gideren, kadın hastalıklarını iyileştiren, takı amaçlı kullanılan ve başka birçok işe yarayan bir taştır: Aetios'un Θαυμάσιος λίθος "Harikulade Taş" olarak kaydettiği² Gagates Taşı (*Λίθος γαγάτης*). Söz konusu taşın Antalya bölgesi açısından da bir önemi vardır ki, bu da antik kaynaklara göre taşın Lykia'da Gagai kenti yakınlarındaki Gages Nehri ağzı yakınılarında elde edilmesi ve Gagates ismini de bundan dolayı almış olmasıdır. Bu çalışma, Gagates taşını Antik Dönem'deki kullanım alanlarıyla birlikte

* Yrd. Doç. Dr. Fatih Onur, Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü, Kampüs 07058 Antalya. E-posta: fatihonur@akdeniz.edu.tr

Bu çalışma Akdeniz Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından yayın projesi olarak desteklenmektedir.

¹ Ataç - Yıldırım 2004, 257-269 (Çalışma, özellikle Osmanlı Dönemi hekimlerinin Dioskurides'in bu eserini fazlaıyla kullandıkları üzerindedir).

² Aet., *Lat. Lib. ii.34.1-7: Γαγάτης. Θαυμάσιος λίθος...*

tanıtmakta, taşla ilgili bilinen antik kaynakları değerlendirerek tarihi coğrafya açısından yataklarının nerede olabileceğine dair teorik öneriler getirmektedir. Çalışmanın diğer bir hedefi de, konuya ilgilenebilecek arkeoloji, jeoloji ve ilgili diğer alanlardaki bilim insanlarımıza filolojik ve tarihi-coğrafi verilerin sunulmasıdır. Metin içerisinde parantez içlerinde verilmiş olan “T” numaraları Testimonia bölümündeki ilgili antik kaynağı işaret etmektedir.

Petrografik Özellikleri ve Bulunduğu Yerler

Antik yazarlar taşı genel olarak benzer şekilde tanımlamaktadır: Siyah, mat, çabuk tutuşan bir yapıya sahip olup, katmerli yani tabakalı bir halde bulunur. Oduna benzer, hafif, kırılgan bir yapısı vardır, çıkarıldıktan bir süre sonra sertleşir ve yakıldığından katranımsı bir koku yayar (metinler için Testimonia bölümünde bakınız). Bu tanımlamalardan taşın organik ve bir çeşit kömür olduğunu anlıyoruz. Bu taşın modern “jet” taşı³ olduğu da pek çok kişi tarafından belirtilmiştir⁴.

Gagates taşı, bir çeşit linyit olup, ağaçların fosilleşmesi ve basınç altında kalmasıyla oluşmaktadır. Bu ağaçlar genellikle kozalaklı ağaçlar (*Pinaceae*, *Araucariaceae*) olup, günümüzden aşağı yukarı 180 milyon yıl önce (Jura) bir şekilde bataklık ya da nehirlerde düber, nihayetinde denize ulaşarak dibe batarlar, zamanla üzerinde oluşan diğer baskılarda da iyice sıkışıp yassı ve katmanlı bir şekil alarak milyonlarca yıl bekledikten sonra jet (Gagates) taşına dönüşürler⁵. Çeşitli taşların özünü oluşturan *bitumen*⁶ (katran, zift), oksijensiz ortamda oluşan Gagates taşında da mevcuttur⁷. Gagates'e benzer bir başka taş ise Trakya taşıydi, hatta kimi zaman ikisinin de *bitumen* özlü oluşu ve katılmış *petroleum*⁸ içermesi bunların özdeş olduğu fikrine de götürmüştür⁹.

Kimyevi olarak, jet (Gagates) %80'e yakın karbon; %12 madeni yağ ve alüminyum, silis, sülfür zerreleri içerir¹⁰. Orijinal taş, sırlanmamış bir porselen üzerine sürüldüğünde kahverengi bir çizgi bırakması ve kızığın bir metal değdirildiğinde verdiği yanın kömür kokusuyla ayırt edilmektedir. Düşük bir özgül ağırlığı vardır (1,3). Mohs ölçüğine göre sertlik değeri 3-4'tür ve bu ona iyi bir parlatılma özelliği kazandırır¹¹. Yumuşak ve sert olmak üzere genellikle ikiye ayrılır. Yumuşak olanlar tatlı sularda, *petroleum* ve *naphta* (neft) içeren sert tipi ise denizde oluşmaktadır. Jet, ayna gibi kullanılabilen kadar iyi derecede parlatılabilen bir taştır ve siyahlığı çok yoğundur. Fakat Nikandros'un ilgili kısmına düşen kenar notunda (*scholion*) taşın hem siyah hem de yeşil renkte olabileceği de yazılıdır (T3). Bu taş Türkiye'den başka, Rusya, Almanya, Fransa, İspanya, Portekiz, Kuzey Amerika ve

³ Dict. Gem. 485, s.v. Jet; Jet à Tr. jayet (e.g. Oltu taşı), Ing. jet, Fr. jaiet, Alm. Gagat, It. gaietto ya da gagate.

⁴ Rulandus 1992, 160; Westropp 1874, 116-117; Kunz 1915, 146-147; Lex. Liddle & Scott, s.v. Γαγάτης; Lex. Lewis & Short, s.v. Gagates; Dict. Geol. 81, s.v. Gagate ve 104-105, s.v. Jet; Allason-Jones - Jones 2001, 237.

⁵ Muller 2002, 3-4; O'Donoghue 2006, 671-672.

⁶ Dict. Gem. 90, s.v. Bitumen (ve türevleri).

⁷ Forbes 1976, 92-93; Gruber 1999, 37.

⁸ Dict. Gem. 658-659, s.v. Petroleum (ve türevleri), “petroleum: a naturally occurring complex of flammable, oily, hydrocarbons from the earth, used as an immersion liquid optics”.

⁹ Ruffner 1985, 306-308 (Georgius Agricola'nın *De Re Metallica* eserinde temellenerek); krş. Kostov 2007, 100-101.

¹⁰ Muller 2002, 4.

¹¹ Gruber 1999, 37.

İngiltere'de bulunmaktadır¹². Strabon¹³, ayrıca “yılanları kaçırın *gangetis* taşı”nın kuzey Mesopotamia'da Dicle Nehri doğusundaki Gordyene yöresinde (Şırnak civarları); Lydus¹⁴ ise Babylon'da bulunduğu belirtmektedir. %78'e yakın karbon içeren günümüz Oltu ya da karakehribar taşı, üstün kaliteli bir jet (Gagates) taşıdır¹⁵. Romalıların bu taşı çögünlükla Lycia'dan temin ettikleri kaydedilmişse¹⁶ de, bunu ispat edebilmek için henüz yeteri kadar veri bulunmamaktadır.

Kullanım Alanları

a. Tip

Antik kaynaklar bu taşın en çok tıbbi kullanımından bahsetmektedir. Beyindeki sinir hücrelerinin anormal bir şekilde boşalması sonucu oluşan bilinc kaybı ve baygınlık durumu olan epilepsi¹⁷ (ἐπιληψις) teşhisinde kullanılması, Antik Dönem'de Gagates'in en öne çıkan özellikleri arasındadır¹⁸ (T1, T4, T9, T11). Taşı tutuşturup ilgili kişiye çıkan dumanını solutmak yoluyla kişinin vereceği tepkileri ölçerek epileptik gözlemler yaparlardı¹⁹. Eğer kişi baygınlık ya da yakın bir tepki verirse kişinin epilepsi eğilimli olduğu ortaya çıkarılmış olurdu²⁰. Kanda ürik asit yoğunlaşmasıyla oluşan, eklemelerde iltihaplanma, böbrek sorunlarıyla beraber giden ve en fazla ayakların etkilendiği gut (*ποδάγρα*) hastalığında da, ilgili ilaçlara katılarak ilaçın daha çabuk etki etmesini sağlardı (T4)²¹. Bağırsak kurtlarını (*ξελμινθες*) temizlemek için de taşı kaynatıp suyunu içerler (T5)²² ve baş çevresine sararak baş ağrısını (*κεφαλαλγία*) giderirlerdi (T1, T5)²³. Taşı yakıp bir süre sonra su ya da şarap içerisinde söndürerek elde ettikleri içecekle kalp sorunlarına (*καρδιακά*) çare ararlardı (T5, T10)²⁴. Kadınların pek çok sorununda bu taşın kullanıldığını görüyoruz. Hamile kadınlar, taşla karınlarını ovduklarında kolay doğumlar (*ώκυτοκία*) sağlamaktaydılar²⁵. Yine daha çok kadınlarda rastlanan histeri nöbetleri (*ύστερικά*) için de bu taş kullanılmaktaydı

¹² Muller 2002, 4-5.

¹³ Strabon 16.1.24: Πρὸς δὲ τῷ Τίγρει τὰ τῶν Γορδυαίων χωρία οὐδέ οἱ πάλαι Καρδούχονς ἔλεγον ... φέρει δὲ καὶ τὸν νάφθαν καὶ τὴν γαγγήτιν λίθον, ἣν φεύγει τὰ ἐρπετά (*Tigris'in karşısındaki, eskiden Kardukboi dedikleri Gordyenelilerin toprağı ... neft ve yılanları kaçırın gangitis taşı barındırır*).

¹⁴ Lydus, *De Mens.* 4.115.8-9: διακαὶν δὲ σφοδρότερον λιθοῦται, οἵος ἐστιν ὁ γαγάτης λίθος ὁ περὶ Βαβυλῶνα (siddetli bir yanıcıdır ve fosilleştir, *Babylon civarındaki Gagates taşı gibidir*).

¹⁵ Zengin 1956, 148-149.

¹⁶ Gruber 1999, 38.

¹⁷ Ökten 2007, 36-38.

¹⁸ Ps. Hippokrates 40.1-11; Diosk., *De Mat. Med.* 5.128.1-2; Ps. Galenos, *De Rem.* 14.402.5-8; Orph., *Lith. Ker.* 17.1-14; Alex., *Ther.* 1.559.7-13; Marb., *Lib. Lap.* 18; King 1867, 130; Thorndike 1923, 779; Rulandus 1992, 163.

¹⁹ Ps. Galenos, *De Rem.* 14.402.5-8: [ζ. Ἐπιθυμίαμα τῷ γνῶναι εἰ ἔστιν ἐπιληπτικός.] Λίθον ἐπιθυμίασον τὸν γαγάτην, αὐτῷ συμπεριβαλών, ὡς μὴ διασκιδνασθαι τὴν δσμὴν καὶ καταπεσεῖται εἰπερ ἐάλω τῷ πάθει (Eğer epilepsi varsa onu anlamak için tütsü verimi: Kokunun dağılmaması için kişinin etrafını kapatarak tütsü olarak verilen Gagates'tir. Eğer epilepsiye] bir meyli varsa yere düşecektir).

²⁰ Antik Dönem'de epilepsi tespiti için başka yöntemler de mevcuttu; bunlar arasında geyik boynuzu yakmak, teke cigeri yemek gibi yöntemler yaygındı (Stol 1993, 104 ve 143-144).

²¹ Diosk., *De Mat. Med.* 5.128.1-2.

²² Ps. Dioskurides, *De Lap.* 8.; Alex., *Epist.* 2.595.8-9.

²³ Ps. Hippokrates 40.1-11; Ps. Dioskurides, *De Lap.* 8.

²⁴ Ps. Dioskurides, *De Lap.* 8.; Aet., *Lat. Lib.* ii.34.1-7.

²⁵ Ps. Hippokrates 40.1-11; Ps. Dioskurides, *De Lap.* 8.; Africanus, *Cesti* 9.1.8-9: Καὶ ταῖς δυστοκούσταις γαγάτην λίθον τῇ ἀριστερᾷ ἐγχειρίζων χειρὶ ὀκυτοκεῖν ταύτας ἐργάζεται (yogun doğum sancısı çekken kadınlar için Gagates taşıni sağ elle kavrayarak onların rahat doğum yapmasını sağlar).

(T1, T5)²⁶. Kadınların belli nedenlerle temizlenme ihtiyacına da yardımcı olmaktadır. Doğum esnasında gerekli temizlenme ihtiyaçlarında ve menstrüasyon döneminde kadınlar bu taşı kullanmaktadır (T5, T11, T14)²⁷. *Kyranides*, geyik ilgi ile karıştırılmış hastalıklara karşı kullanıldığından da bahseder²⁸. Bunların yanı sıra, kan kaybı, iltihaplanma, tükürük/balgam sorunları, diş ağrıları, göz ağrıları, çiban, titreme, karın şişliği, vücutun iç temizliği, sıracı hastalığı (*scrofula*) gibi durumlarda da bu taş kullanılmaktadır (T1, T6)²⁹. Günümüzde tıbbî araştırmalarda çeşitli hastalıklar için Gagates taşının incelendiği de belirtilmektedir³⁰.

b. Diğer Alanlar

Nikandros'un *Theriaka*'sında yılanların yaklaşmasını önlemek için geyik boynuzu ya da *engagis* taşı (Gagates) yakmak gerektiği yazılıdır (T2)³¹. Bu özelliği diğer kaynaklarda da yinelenmektedir (T3, T4, T11)³². Ürün vermeyen ağaçlara ve üzüm bağlarına serpilek verimi artırmak için de kullanılmıştır (T1)³³. Bahsi geçen bir başka ilginç özelliği ise, kadınların cinsel histeri sahibi olup olmadığıının ve böylece onların iftetli olup olmayacağıının kesin bir şekilde anlaşılmasına olanak verdiğidir³⁴. Bazı geç dönem yazarları bir genç kızın bakire olup olmadığını anlamak için Gagates taşının kullanıldığını yazmaktadır³⁵ (T6, T13). Bu işlem kişinin etrafını kapatıp altından Gagates taşını yakarak yapılmıştır; eğer duman rahim ağızından giremiyorsa bakire olduğu anlaşılır³⁶. Ortaçağ'da oğlan çocuk sahibi olmak için kullanıldığı gibi, delilige karşı bir çare olarak da görünebilir³⁷. Gagates taşının demonlara, hayalet yanılsamalarına, şeytani yaratıklara, büyüğe ve lanetlemelere karşı kullanıldığı da ifade edilmiştir (T13)³⁸. Sadece Plinius'un bahsettiği diğer bir kullanım alanı da, sihirbazların uyguladığı ve *axinomantia* olarak adlandırılan bir kehanet işlemiydi (T6)³⁹. Baltalarla yapılan bu kehanet işleminin nasıl yapıldığı hakkında maalesef yeterli bilgi sahibi değiliz.

Gagates (jet) yukarıda bahsedilen kimyevi özelliklerinden (parlaklısı, hafifliği, düşük ısı iletkenliği, kolay işlenebilmesi) dolayı Antik Dönem'den beri süsleme ve büyülü amaçlı kullanılmıştır. Geç Paleolitik, Neolitik ve Tunç Çağlarından bile buluntular

²⁶ Diosk., *De Mat. Med.* 5.128.1-2.

²⁷ Ps. Hippokrates 40.1-11; *Orph.*, *Lith. Ker.* 17.1-14.

²⁸ *Kyranides* 2.12.15.

²⁹ Ps. Hippokrates 40.1-11; Plin., *Nat. Hist.* 36.142; Paulos 7.13.11.106-107.

³⁰ Gruber 1999, 40.

³¹ Nik., *Ther.* 35-38.

³² Sch. Nic., 37a-37b; Diosk., *De Mat. Med.* 5.128.1-2; *Orph.*, *Lith. Ker.* 17.1-14; *Kyranides* 2.12.14; Bolos 34.

³³ Ps. Hippokrates 40.1-11.

³⁴ King 1867, 130.

³⁵ Kelly (2000, 30-31), Albertus Magnus'un *De Mineralibus* eserindeki, içerisinde Gagates bekletilmiş suyu, Gagates tozuyla kızı içirdikleri, kız bakire değilse hemen idrara çıktıığı bilgisini verir.

³⁶ M. Psellos 32.20-2: ει δὲ βούλει γνῶναι τὴν κόρην εἰ παρθένος ἐστί, Γαγάτην λίθον κάτω θυμιῶν περισκέπασον, καὶ εἰ μὴ διὰ στόματος ὁ καπνὸς ἀναπτῆ, παρθενίας τοῦτο δοκιμασίαν ἀκριβῆ λάμβανε (Eğer bir genç kızın bakire olmadığını bilmek istersen, Gagates taşını alttan yakarak etrafını çepçeve kapat, ve eğer duman rahim ağızından girmiyorsa, bunu bekaretin kesin göstergesi olarak kabul et); Marb. *Lib. Lap.* 18.

³⁷ Rulandus 1992, 161.

³⁸ Marb., *Lib. Lap.* 180; Thorndike 1923, 779.

³⁹ Plin., *Nat. Hist.* 36.143.

mevcuttur⁴⁰. Plinius bu taş üzerine yapılan bezemelerin kaybolmayacağı söylenmiş ve küçük süs eşyalarının yapımında da kullanıldığını belirtmiştir (T6)⁴¹. Roma Dönemi'nde bu taş özelleştirme matronae (soylu, zengin kadınlar) takı olarak kullanmaktaydılar; bu pek çok kıymetli taşıta olduğu gibi, sağlığa faydalı gelmesiyle de ilgiliydi. Ayrıca Ortaçağ'da kalkan, kılıç ve miğfer gibi savaş gereçleri de bu taş ile bezenmekteydi⁴². Ortaçağ'da kilise rahiplerinin kullandığı ucunda haç takılı tespīh benzeri dini takının, kötülüklerle karşı koruyuculuğuna inanılması dolayısıyla, her zaman Gagates taşından yapıldığı belirtilmektedir⁴³. Roma dünyasında, Claudius Dönemi'nde (İ.S. 41-54) etkin olarak başlayan Britanya seferleri sonrasında tanınıp dünyaya yayılmış Eburacum (bugünkü York kenti) ve Whitby çevresinde elde edilen jet taşının ünü de günümüze kadar ulaşmıştır⁴⁴. Günümüzde Türkiye'de bu taştan (örn. Erzurum, Oltu taşı) yüzük ve yüzük taşı, küpe, kolye, bilezik, kravat iğnesi, tespīh, pipo, masa isimliği gibi eşyalar yapılmaktadır.

Lycia'da Bulunduğu Yerle İlgili Tarihi-Coğrafi Bir Değerlendirme

Taşın elde edildiği yer için antik kaynakların hemen hepsi tek bir yöreni işaret etmektedir. Nikandros'un (İ.O. 3-2. yy.), *Theriaka* isimli eserinde bahsettiği ἐγγαγίδα δὲ πέτρη ibaresine erken Bizans Dönemi'nde düşülen bir kenar notuna (T2) göre, Nikandros'un bahsettiği engagis taşı (ἐγγαγίς πέτρη) Gagates taşının diğer ismidir ve Gagai'a yakın bir nehir olan Gages'in⁴⁵ denize döküldüğü yerlerde çıkarılır. Dioskurides (İ.S. 1. yy.), Gagai yakınlarında Gages Nehri'nin denize ulaştığı kıyılarda Gagates taşının bulunduğuunu anlatır (T4). Büyük hekim Galenos (İ.S. 2. yy.), Dioskurides'in bu bilgilerine ve başka yazarlara dayanarak, bu taşı bulmak amacıyla küçük bir gemiyle Lycia kıyılarını boydan boyanlaşmış, fakat taşın ismiyle aynı isme sahip olduğunu düşündüğü bu nehri bulamamıştır (T7)⁴⁶. Dolayısıyla Galenos, böyle bir nehrin Lycia'da olmadığını inanmış ve en yakın benzer taşı, Ölüm Denizi (Lut Gölü) yakınlarında bularak kayıtlara geçirmiştir⁴⁷. Bununla beraber, Galenos'un nehri bulamamasına muhtemel bir neden olarak nehrin isminin o dönemde değişmiş olabileceği belirtilmiştir⁴⁸. Plinius da (İ.S. 1. yy.) Dioskurides gibi Gagates taşının ismini Gagai kenti ve nehrinden aldığıన söyler, ayrıca Leukolla'da denizden çıktığını, 12 stadia genişliğinde bir alanda elde edildiğini de ekler (T6). Ruge, Leukolla'nın Gelidonya'nın batısında kalan bir ada olduğunu belirtmektedir⁴⁹. İ.S. 4. yy.'da yaşayan Oribasios da

⁴⁰ Gruber 1999, 37 (Almanya'da, Baden-Württemberg eyaletindeki Suabiya Platosu'nda ve İsviçre - Bern'deki Paleolitik buluntulardan, ayrıca Fransa ve Avusturya'daki Bronz Çağ buluntularından bahsetmektedir).

⁴¹ Plin., *Nat. Hist.* 36.141.

⁴² Rulandus 1992, 161.

⁴³ Gruber 1999, 38.

⁴⁴ Sol. 22.11; Marbodus (İ.S. 12. yy), kıymetli taşlar üzerine yazdığı şiirde Gagates taşına da yer vermiş ve İngiltere'deki örneğini övmüştür (Marb. *Lib. Lap.* 180; burada T13); Allason-Jones - Jones 2001, 248-249 (Avrupa ve Britanya'da bulunmuş olan jet eserlerin bir listesini vermiştir); Muller 2002, 10-12.

⁴⁵ Gages Nehri için bak: RE 7/1 (1910), s. 467, s. v. Gages (Ruge); TIB 8, s.v. Gagēs; Tischler 1977, 55; Zgusta 1984, 131-132.

⁴⁶ Fakat Galenos'un Dioskurides hakkındaki hayal kırıklığı sadece bununla kısıtlı da değildir. Örneğin, Dioskurides'in bir ilaç tarif ederken kullandığı tereyağını küçükbaş hayvanların sütünden yapıldığını yazması üzerine, doğrusunun inek sütünden yapıldığını yazmıştır (Galenos, *De Simp.* 12.272.12-17). Ayrıca, Dioskurides'i Yunancayı iyi bilmemek ve Yunan isimlerini yanlış yazmakla da eleştirir (Thorndike 1923, 154).

⁴⁷ Galenos, *De Simp.* 12.203.

⁴⁸ Rulandus 1992, 161.

⁴⁹ RE 12/2, 227, s.v. Leukolla 2.

diğerleri gibi, Lykia'da bir nehrin denize ulaştığı yerde çıkartıldığını ve nehrin isminin de Gages olduğunu belirtir (T8: καλεῖται δ' ὁ ποταμὸς Γάγης). Aetios'a (İ.S. 6. yy.) göre Lykia'da ağızında bu taşın bulunduğu nehrin ismi Gagos'tur (ποταμὸν ὄνομαζόμενον Γάγον) ve bu yüzden taş da Gagates olarak adlandırılmıştır (T9), lakin Aetios da metnin hemen devamında Ölü Deniz'den temin ettiği asfalttan (ἄσφαλτος) bahsetmektedir. Taş hakkında geniş bilgi veren *Orphika*'da da Lykia'daki bu nehrin ismi Gagas olarak görünür (T11: εἰσβολὴν ποταμοῦ τοῦ λεγομένου Γάγαν). Antik kaynaklardaki coğrafi veriler bunlarla sınırlıdır.

Gagai kenti, Kumluca'nın yaklaşık 10 km güneydoğusunda, Mavikent beldesi sınırları içerisindeki Aktaş harabelerine yerleştirilmiştir⁵⁰. Kentin çok eski bir yerleşim olduğu, hem Dor kolonizasyon hikâyelerinde⁵¹ görünmesinden, hem de üzerinde Likçe isminin "Gaxe" olarak yer aldığı İ.O. 5. yy.'a ait bir sikkeden⁵² anlaşılmaktadır. Erken Roma Dönemi'nde kent yakınında Lykia'nın Claudius Dönemi'nde (İ.S. 43) eyalet yapılmasıından sonra seçilen meclis üyelerinin listelendiği bir anıt dikilmiştir ve Stadiasmus güzergâhları arasında yer almaktadır⁵³. Kaynaklara göre bu kentin yakınlarında olması gereken Gages Nehri için çeşitli öneriler yapılmıştır. İlkin Müller, 19. yy. ortalarında, yanlış bir şekilde Gages Nehri'nin Olbia yakınlarında aranması gerektiğini belirtmiştir⁵⁴. Spratt ve Forbes, Gagai civarında bu taşın izine rastlamadığını, yöre doğasının serpantin, somaki taşı ve kireçtaşından ibaret olduğunu ifade etmişlerdir⁵⁵. Fakat bugüne kadar taşı bulma amaçlı herhangi bir bilimsel araştırma yapılmamış olmakla birlikte⁵⁶, söz konusu nehrin Alakır Çayı ya da 5 km doğusundaki Gâvur Çayı olabileceğine dair tahminler de yapılmıştır⁵⁷. 2003 yılında Monod ile birlikte bölgeye bir ziyaret gerçekleştiren Dean, Gagai'a en yakın köy olan Yeniceköy'ün sakinlerinin bu siyah taşa ilişkin hiçbir şey bilmeklerini belirtmektedir⁵⁸. Gagai çevresindeki madenlerin tarihsel süreçte de çeşitli önemlerine işaret edilmiştir, örneğin İ.O. 4. yy.'da Perikle'nin Alakır Çayı doğusunu ele geçirmesinde çeşitli maden ve Gagates kaynaklarının rol oynamış olabileceği düşünülmüştür⁵⁹. Gagai kentinde en son yapılan yüzey araştırmalarında bu taşın izine rastlanmamış olup, kıymetli taş olarak opal bir yüzük taşı ele geçmiştir⁶⁰.

⁵⁰ Gagai kenti için bak: *RE* 7/1 (1910), s. 465, s. v. Gagai; Bean 1976, 342; Bean 1978, 148-150.; TIB 8-II, 540-541, s.v. Gagai. Şahin - Adak 2007, 269-270; Çevik - Bulut 2008, 63-98; Çevik - Bulut - Kızgut 2008, 148-154; Yakın dönem gezginleri: Spratt - Forbes 1847, 183-187; Fellows 1852, 210.

⁵¹ *Etymol. Mag.* 219.

⁵² Carruba - Vismara 2002, 75-88.

⁵³ French 2000, 173-175; Marksteiner - Wörrle 2002, 562-563; Şahin - Adak 2007, 43 ve 268-269 (Str. 61 ve 64).

⁵⁴ Müller 1885 (GGM I, 492, dn. 235): Müller'in kullandığı Dioskurides edisyonu daha eski olup, burada kullanılan TLG edisyonunda bu bölüm bulunmamaktadır. Müller'in kullandığı edisyonu göre ilgili kısmın farklı son cümleşi şu şekildedir: ... ἔστι δὲ πλησίον τῆς λεγομένης Πλαγιοπόλεως, καλεῖται δὲ ὁ τόπος οὗτος καὶ ὁ ποταμὸς Γάγας (*Plagiopolis denilen yere yakındır, bu yerin ismi Gagas olarak söylenir*). Burada geçen Plagiopolis ismini Palaiopolis olarak anlamak gerektiğini belirterek, Olbia yakınlarında böyle bir yer olduğunu bildirmiştir. Ancak referans verdiği ilk yer olan Hierokles'te (680.10-11) alt alta geçen Pisidia Olbas'a ile Olbia'yı eşitleyerek, bunun Palaiopolis yakınlarında olduğunu yazmıştır. Diğer referansı *Notitia Episcopatum* olup, orada Lagina'dan sonra geçen Palaiopolis'tir. Üçüncü bir referans da yine Lagina yakınlarındaki Palaiopolis'in geçtiği bir kaynaktır (*schol. ad Leon. Sap. ind. ecc. p. 48*).

⁵⁵ Spratt - Forbes 1847, 186-187; Bean 1978, 149-150.

⁵⁶ Allason-Jones - Jones 2001, 238.

⁵⁷ Eicholtz (1971, 112 fn. b), Finike ve Çıraklı arasındaki Alagöz (muhtemelen Alakır demek istiyor) Çayı'na işaret etmiştir; TIB 8-I, 90 ve II 541, s.v. Gagēs; Onur 2002, 54; Şahin - Adak 2007, 104.

⁵⁸ Dean 2007, 264.

⁵⁹ Borchhardt 1993, 41; Çevik - Bulut 2008, 64.

⁶⁰ Çevik - Bulut 2008, 76, nr. 2 (fig. 51).

Gages olabileceği düşünülen Alakır Çayı'nın büyük vadisi, Söğütcuması'nın hemen güneyinden başlamakta, Alakır Çayı ise aynı yerin biraz daha kuzeyinde, Bakırlı ve Bereket dağlarından ana kaynaklarını bulmaktadır. Güneye doğru inerken, Kırkgöz Köprüsü olarak bilinen, 360 m. uzunluğunda bir geç Roma köprüsünün⁶¹ yatağı doldurması nedeniyle yön değiştirerek doğuya yönelir ve Görce Mevkii'nde Kızılıbüük Deresi ile birleşir, ilerde Gönen Çayı'nı kendine katar, Finike düzligine indiğinde güneye döner. Kumluca'da şimdiki Kilise Çiftliği denilen mevkide denize dökülür. Nehrin günümüzdeki ağzı, Antik Dönem'dekinden 2,5 km doğuda kalmaktadır⁶². Alakır Çayı, önceki gezginler ve günümüzün bazı bilim adamlarınca Limyros olma olasılığı üzerinde durulsa⁶³ da, yaklaşık 100 km uzunluğunda ve günümüz Kumluca'sının bereket kaynağı olan nehrin antik dönemdeki ismi günümüze ulaşamamıştır. Çevresinde Limyra, Korydalla, Rhodiapolis, Korma, Akalissos, Idebessos, Kitaura gibi pek çok kent bulunan Alakır'ın, antik kaynaklarda kesin bir kaydı da yoktur. Limyros haricinde, yukarıda belirtildiği üzere sadece tek bir seçenek olarak Gages değerlendirmeye alınmıştır. Alakır Çayı bölgenin en büyük çayı olmakla birlikte, Limyra, Korydalla ve Rhodiapolis, Korma gibi kentlere çok daha yakındır. Dolayısıyla, böyle bir nehrin ismini aldığı Gagai'dan ziyade yukarıda adı geçen kentlerden biriyle tarif edilmesi beklenirdi. Alakır Çayı eski ve bölgedeki en güçlü kent olan Limyra'ya sadece 3-3,5 km. gibi bir uzaklıkta olup, Gagai'a olan mesafesi ise yaklaşık 14 km'dir. Böyle bir durumda, Alakır'ın Gages olabilme ihtimali ancak, Gagai kentine yakın ya da Gagai etki alanı içerisinde bu taşa ilişkin veriler içerebilecek bir nehir veya yatak bulunamaması durumunda güç kazanabilir. Bölgede yapılan jeolojik araştırmalar maalesef bu taşa ilişkin bir bilgi sunmamaktadır⁶⁴. Lakin jeolojik oluşumu Orta-Üst Triyas Dönemi'ne kadar uzanan Alakır bölgesinde Jura ve öncesinde linyit tipi kömür oluşumları Pamucakyaya formasyonunda (Gödene yakınları) tespit edilmiştir⁶⁵.

Sonuç olarak, elimizdeki mevcut veriler doğrultusunda nehrin hangisi olduğu hakkında net bir şey söylemek henüz mümkün değildir. Gagates Taşı ve Gages Nehri ile ilgili sorular, ancak bölgede yapılacak jeolojik, arkeolojik ve tarihi-coğrafi araştırmalar sonrasında kesin yanıtlar bulabilecektir.

Testimonia

T1 – Pseudo Hippokrates (İ.O. 5. yy.)

Gagates taşı. Bu (taş) yakılarak sürüngenleri uzaklaştırır. Koklanarak kutsal hastalığa (epilepsi) maruz kalanlara iyi gelir. Dumanı solunarak kan kaybeden kadınlara iyi gelir. İçilerek iltihaplara ve tüketir/balgam sorunlarına iyi gelir. (Baş) etrafına sarılarak baş ağrısını iyileştirir. İçilerek ağrıya yardım eder. Şarapla çözünerek dişlerin ağrısına iyi gelir. Aynı şekilde şarapla göz ağrısına da (iyi gelir). Şarapla birlikte çibarı (üzerine) konularak (kullanılır).

⁶¹ Fellows 1852, 219; Wurster - Ganzert 1978, 288-304; Borchhardt 1993, 107-108 (Köprüün yanlışlıkla Limyros olarak söylentiği Alakır Çayı üzerinde olduğunu belirtir. Aslen Limyros, Göksü Deresi'dir ve söz konusu köprü de Alakır'ın eski yatağı üzerinde bulunmaktadır).

⁶² Akşit 1967, 59.

⁶³ Bean 1978, 147; Borchhardt 1999, 23 ve 107-108, res. 45 (Fakat aynı kitapta Limyros olarak Göksu da gösterilmişdir); Benndorf - Niemann 1884, 145 (ayrıca aynı eserde bk.: H. Kiepert'in haritası); Akşit 1967, 57-58.

⁶⁴ Bölgede yapılan jeolojik araştırmalar için bak: Şenel ve diğ. 1981, 13; Juteau 1968, 89-95.

⁶⁵ Şenel ve diğ. 1981, 19; Şenel 1985, 151-153.

Etrafına bağlandığında, içildiğinde ve dumanı solunduğunda titremeye iyi gelir. Sürüğenler ve çeşitli düzenekler... [kayıpl]. İçilerek kadından adeti temizlemede işe yarar. Üzerlerine serpildiğinde ürün vermeyen ağaçlarda ve üzüm başında işe yarar. Şarapla birlikte içildiğinde her türlü pislikten veacidan kaynaklanan iç sorunları temizler. Her türlü kan kaybına karşı (iyidir). Taşı yaktıktan sonra zeytinyağıyla birlikte tepene bağla ve yerleştir, böylelikle (baş ağrını) iyileştirecektir. Bazıları bunun korallios (*corallium rubrum*) taşı olduğunu söylerler⁶⁶.

T2 – Nikandros (İ.Ö. 3-2. yy.)

Defedeceksin yılanların acılı zehirli ölümünü
tüttürerek çok çatallı boynuzunu geyiğin
yahut tutuşturarak kuru engagis kayasını,
kül etmediği daha güclü alevin şiddetinin⁶⁷.

T3 – Scholia in Nicandrum (İ.S. 6. yy. sonrası, "engagis kayası"na kenar notu)

"Engagis kayası" Gagitis taşı. Çünkü gagis Lykia'nın Gagai kentinde bulunur: Gagis Lykia'nın bir kentidir, orada bu taş bulunur. Sahil boyalarında çıkarılır, siyah ve yeşil renklidir. Bu taştan (ısinma amaçlı) ateş yakılmaz; fakat sadece yanarken, bitüm şeklinde ve sayesinde yılanların kaçırıldığı bir kokusu vardır. "Engagis kayası" Lykia'nın Gagis kentinden dolayı (öyle adlandırılır) ve kendisi sahil boyalarında çıkarılır, siyah ve yeşil renktedir. Onu, yakınındaki Gages Nehri'nden dolayı Gagates taşı olarak adlandırırlar⁶⁸.

T4 – Pedanius Dioskurides (İ.S. 40-90)

Gagates'in tercih edilmesi ise çabucak tutuştuğu ve kokuda bitüm gibi olduğundandır. Genelde siyah olarak bulunur ve serttir; ayrıca katmerlidir ve oldukça hafiftir. Yumuşatıcı ve yok edici özelliği bulunur. Solunduğunda epileptik tepkilere neden olur ve hysterik kadınları yatıştırır. Yakıldığında (dumanı) yılanları kaçırır, gut ilaçlarıyla karıştırılarak da kullanılır. Lykia'da,

⁶⁶ Ps. Hippokrates 40.1-11: Λίθος γαγάτης. Οὗτος καπνιζόμενος ἐρπετὰ διώκει τοὺς ὑπὸ τὴν ἱερὰν νόσον δαμαζομένους ὀσφραινόμενος ὠφελεῖ. Γυναίκας αἱμορροούσας θυμιώμενος ὠφελεῖ. Ἱχῶρας καὶ πτύαλα πινόμενος ὠφελεῖ. Κεφαλαργίαν θεραπεύει καταπλαστόμενος. Πρὸς πόνον πινόμενος ὠφελεῖ. Εἰς πόνον δόδοντων διαλύμενος μετ' οἴνου ὠφελεῖ. Εἰς πόνον ὄφθαλμῶν μετ' οἴνου ὁμοίως. Εἰς ἀπόστημα μετ' οἴνου θετόμενος· εἰς βίγη περιαπτόμενος καὶ πινόμενος καὶ θυμιώμενος ὠφελεῖ. Ἐρπετὰ καὶ παντοῖαι ἐπιβούλαι ... Πινόμενος παρὰ τῆς γυναικὸς ἐν τῇ καθάρσει σύλληψιν ἐνεργεῖ· καὶ δένδρα ἄκαρπα καὶ ἅμπελον ἐπιπάσσομενος ἐνεργεῖ. Πινόμενος μετ' οἴνου καθαίρει τὰ ἐντὸς ἀπὸ παντὸς ρύπου καὶ πόνου. <Πρὸς> πᾶσαν αἱμορραγίαν. Καύσας τὸν λίθον ἀνάδεινε ἐλαίῳ, καὶ ἐπίθεις, καὶ ιαθήσεται. Λέγουσίν τινες ὅτι οὐτός ἐστιν ὁ κοράλλιος λίθος.

⁶⁷ Nik., Ther. 35-38: Θιβρὴν δ' ἔξελάσεις ὁφίων ἐπιλωβέα κῆρα
καπνείων ἐλάφοιο πολυγλώχινα κεραίην,
ἄλλοτε δ' ἀζαλέην δαιῶν ἐγγαγίδα πέτρην,
ἥν οὐδὲ κρατεροῦ πυρὸς περικαίνωται ὄρμῃ.

⁶⁸ Sch. Nic., 37a-37b: ἐγγαγίδα δὲ πέτρην, τὴν γαγῖτιν λίθον. ἐν Γάγαις γὰρ τῆς Λυκίας εὑρίσκεται ἡ γαγίς. ἡ γὰρ Γαγίς πόλις τῆς Λυκίας, ἔνθα ὁ λίθος οὗτος εὑρίσκεται. γίνεται δὲ πρὸς αἰγιαλοῖς μέλας τε καὶ χλωρός. ταύτης δὲ τῆς λίθου τὸ πῦρ οὐχ ἀπτεται, ἀλλὰ μόνον καιομένη σφαλτώδη ἔχει ἀποφορὰν καὶ ὀσμήν, ὃς οἱ δράκοντες ἀποτρέπονται. ἐγγαγίδα πέτρην ἀπὸ Γαγίδος πόλεως Λυκίας γίνεται δ' αὕτη πρὸς τοῖς αἰγιαλοῖς μέλαινά τε καὶ χλωρά. ὀνομάζουσι δ' αὐτὴν καὶ γαγάτην λίθον, ἀπὸ Γάγου τοῦ πλησίου ποταμοῦ.

bir nehrin denize ulaştığı ağız boyunca bulunup çıkartılır. Yerin ismi Gagai olarak söylenir⁶⁹.

T5 – Pseudo Dioskurides (İ.S. 40-90)

Lykia'da Gages Nehri yakınında bulunan Gagates taşı: yeterince kurutur, yumuşatır ve yok eder: onu kaynatıp suyunu içeni bağırsak kurtlarından kurtarır, baş çevresine konulduğunda kronik baş ağrılarını keser, elle (karın üzerinde) ovuşturularak hızlı ve kolay doğumlar sağlar: ateşe verilir şarabın içinde söndürülür ve o şarap içilirse kalp sorunları olanlara yardımcı olur⁷⁰.

T6 – Plinius (İ.S. 23-79)

Gagates taşı ismini Lykia'nın Gagai yeri ve nehrinden alır. Leukolla'da denizden çıkarıldığını ve 12 stadion'luk bir alan içerisinde toplandığını söylerler. Siyah, düz, yumuşak ve hafiftir, odundan çok farklı değildir, kırılgandır, ovuşturulursa keskin bir koku (çıkarır). Ondan (yapılan) işleme kabartma silinmez; yakıldığına, sülfür kokusu verir; ilginçtir ki, su ile yakılır, zeytinyağı ile söndürülür. Yılanları kaçırır, ayrıca rahmin tıkanıklığını giderir. Ciddi hastalığı (epilepsi) ve tüttürülerek bekâreti ortaya çıkarır. Ayrıca, şarapla kaynatıldığına dişlerin ilacı olur ve balmumu ile karıştırılarak sıraca hastalığına – scrofula – (karşı da iyi gelir). Onu sihirbazların axinomantia diye adlandırdıkları işlemde (kullandıklarını) ve eğer herhangi biri herhangi bir şey dilediğinde gerçekleştirerekse onun (taşın) yanmayacağını söylerler⁷¹.

T7 – Galenos (ca. İ.S. 130-200)

[i. Gagates ve Thrakios üzerine.] Ne zaman ateşle bir araya gelse, asfalt'a (zift, katran) benzer bir koku çıkan bir başka siyah renkli taş vardır, Dioskurides ve diğer kimselerin Lykia'da, isminin taşın kendisinin ismiyle aynı yani Gagates olarak düşündüğümüz bir nehir boyunca bulunduğu söylerler. Gerçekten küçük bir gemiyle anlatılanlar doğrultusunda tüm Lykia'yı dolaşmama rağmen, ben bir türlü o nehri görmedim⁷².

⁶⁹ Diosk., *De Mat. Med.* 5.128.1-2: τοῦ δὲ γαγάτου προκριτέον τὸν ταχέως ἔξαπτόμενον καὶ ἀσφαλτίζοντα ἐν τῇ ὁσμῇ μέλας δὲ κοινᾶς ὑπάρχει καὶ αὐχμηρός, ἔτι δὲ πλακώδης καὶ κοῦφος ἄγαν. δύναμιν δὲ ἔχει μαλακτικήν καὶ διαφορητικήν. ἔστι δὲ καὶ ἐπιλημπτικῶν ἔλεγχος ὑποθυμιαθείς, καὶ ὑστερικάς ἀνακαλεῖται. διώκει δὲ καὶ ἐρπετά θυμιαθείς, καὶ ποδαγρικαῖς μείγνυται δυνάμεσι. γεννᾶται δὲ ἐν Λυκίᾳ εύρισκόμενος κατά τινος ποταμοῦ ἔκρυστιν εἰς τὴν θάλασσαν ἐκχεομένου· καλεῖται δὲ ὁ τόπος Γάγαι.

⁷⁰ Ps. Dioskurides, *De Lap.* 8: Λίθος γαγάτης ὁ ἐν Λυκίᾳ εύρισκόμενος παρὰ τὸν Γάγην ποταμόν· ξηραίνει δὲ ίκανῶς καὶ μαλάσσει καὶ διαφορεῖ· τὸ ἀφέψημα δὲ αὐτοῦ πινόμενον ἐλμινθας ἐκτινάσσει, καὶ περιαπτόμενος κεφαλαλγίας χρονίας πάνει καὶ ὡκυτοκίας ἐργάζεται τῇ χειρὶ κρατούμενος· προσαγόμενος δὲ πυρὶ καὶ ἐν οἴνῳ σβεννύμενος ὠφελεῖ καρδιακὸς τοῦ οἰνον ποθέντος.

⁷¹ Plin., *Nat. Hist.* 36.141-143: Gagates lapis nomen habet loci et amnis Gagis Lyciae. aiunt et in Leucolla expelli mari atque intra XII stadia colligi. niger est, planus, pumicosus, levis, non multum a ligno differens, fragilis, odore, si teratur, gravis. fictilia ex eo inscripta non delentur; cum uritur, odorem sulphureum reddit; mirumque, acceditur aqua, oleo restinguuntur. fugat serpentes ita recreatque volvae strangulations. deprendit sonticum morbum et virginitatem suffitus. idem ex vino decoctus dentibus medetur strumisque cerae permixtus. hoc dicuntur uti Magi in ea, quam vocant axinomantiam, et peruri negant, si eventurum sit quod aliquis optet.

⁷² Galenos, *De Simp.* 12, s. 203-4: [Περὶ γαγάτου καὶ θρακίου.] "Ἔστι δὲ καὶ ἄλλος λίθος μέλας τὴν χρόαν, ὅταν διμιήσῃ πυρὶ, παραπλησίαν διμήν ἀσφάλτου ποιῶν, ὃν δὲ Διοσκορίδης καὶ ἄλλοι τινὲς ἐν Λυκίᾳ φασὶν εὑρίσκεσθαι, κατὰ τὸν ποταμὸν δηνομα Γαγάτην, ὅθεν περ καὶ αὐτῷ τῷ λίθῳ τὴν προσηγορίαν εἶναι φαμέν. οὐ μὴν ἐγὼ εἰδον ἐκεῖνον τὸν ποταμὸν, καίτοι παραπλεύσας ὅλην Λυκίαν μικρῷ πλοίῳ τῆς ἴστορίας ἔνεκα τῶν ἐν αὐτῇ.

T8 – Oribasios (İ.S. 320-400)

Gagates'in tercih edilmesi ise çabucak tutuştuğu ve kokuda bitüm gibi olduğundandır. Genelde siyah olarak bulunur ve serttir; ayrıca katmerlidir ve oldukça hafiftir. Lykia'da, denize akan bir nehrin ağzı boyunca bulunup çıkartılır. Nehrin ismi Gages olarak söylenir.⁷³

T9 – Aetios (İ.S. 6. yy.)

Gagates. Ne zaman ateşle bir araya gelse asfalt (zift, katran) kokusu çıkardığı ve Lykia'da Gagos olarak adlandırılan nehir boyunca bulunduğu ve de o yüzden onu Gagates olarak adlandırdıklarını söylerler⁷⁴.

T10 – Aetios (İ.S. 6. yy.)

Gagates. Ateşle bir araya getirildiğinde tutuşan harikulade bir taş. Daha sonra şarap içinde söndürülünce, şarap kalp hastalarına içmek üzere verilir. Ter çıkmaya başlayıp kalp atışları hızlandıığında (çarpıntı), kalp sıkıntısı çekenen (bundan) hemen kurtulurlar. [Bazıları da Gagates taşını toz haline getirerek yedi gün boyunca bağırsak problemi olanlara verirlerdi, nihayetinde bu dumandan kurtarırlardı. Günlük dozu 1 dirhem. Bundan (çıkan dumanla) kadehini isletip sonra da şarapla birlikte içerek alırlardı]⁷⁵.

T11 – Orphika (İ.S. 6. yy.)

Gagates Taşı: İşte bunun (yakılıp) islendiğinde çıkan gazın bütün zehirli hayvanları kaçırabildiğini söylerler. Yüzeyi kara, külli gibidir; görünüşü pek büyük değil fakat yassıdır. Çira gibi çabucak alev alır ve tipki bitüm gibi ağır bir gaz salar. Onun kutsal hastalığın (epilepsi) ayrıcalı olduğunu söylerler. Onun gazını soluyan kişilerin de yerde ilerleyemeyerek hemen düştükleri; yakılıp dumana verildiğinde onun gazını alan kadınların, onların iç organları arasındaki ağır iltihapları dışarı akıtarak, gizli hastalıklarını iyileştirdiklerini (de söylerler). Bu taşın sürüngenleri de bundan öncekilere benzer şekilde kovduğu ve pek çok şaşılacak işe yaradığı (söylenir.) Lykia'da, Gagas olarak söylenen bir nehrin denize karıştığı ağzı boyunca çıkarılır⁷⁶.

⁷³ Orib., *Coll. Med.* 13.Δ.7: Τοῦ δὲ Γαγάτου προκριτέον τὸν ταχέως ἔξαπτόμενον καὶ ἀσφαλίζοντα ἐν τῇ ὁσμῇ· μέλας δὲ κοινῶς ὑπάρχει καὶ αὐχμηρός, ἔτι δὲ πλακώδης, κοῦφος ἄγαν. γεννᾶται δ' ἐν Λυκίᾳ, εύρισκόμενος κατὰ τινος ποταμοῦ ἔκρυσιν εἰς θάλασσαν ἐκχεομένου· καλεῖται δ' ὁ ποταμὸς Γάγης.

⁷⁴ Aet., *Lat. Lib.* ii.24.1-4: Γαγάτης. Ἐστὶ δὲ καὶ ἄλλος λίθος μέλας τὴν χρόαν, ὅταν ὁμιλήσῃ τῷ πυρὶ παραπλησίαν ὁσμὴν ἀσφάλτῳ ποιῶν, ὃν φασιν ἐν Λυκίᾳ εύρισκεσθαι κατὰ ποταμὸν ὀνομαζόμενον Γάγον, ὅθεν καὶ γαγάτην ὀνομάζουσιν αὐτόν.

⁷⁵ Aet., *Lat. Lib.* ii.34.1-7: Γαγάτης. Θαυμάσιος λίθος πυρὶ προσαγόμενος οὗτος καὶ ἀναπτόμενος ἔπειτα σβεννύμενος οὖν, οἱ οἶνος καρδιακοῖς δίδοται εἰς ποτόν· αὐτίκα γὰρ πανόνται καρδιαλγοῦντες, τοῦ τε ἰδρωτος σταλέντος καὶ διεγερθέντων τῶν σφυγμῶν. [ἄλλοι δὲ χνοώδη ποιήσαντες τὸν γαγάτην λίθον ἐπὶ ἐπτὰ ἡμέρας δεδώκασι κωλικοῖς καὶ τέλεον ἀπηλλάγησαν τοῦ πάθους. ἡμερικὴ δόσις δραχμῇ α'. ἔξ αὐτοῦ δὲ καπνίζοντες τὸ ποτήριον ἐνθα δέδιον μετ' οἴνου ποτίζοντες.]

⁷⁶ Orph., *Lith. Ker.* 17.1-14: Λίθος γαγάτης. Τὸ αὐτὸν καὶ τοῦτον φασι δύνασθαι, καπνιζόμενον φεύγειν αὐτοῦ τὴν πνοήν τὰ ιοβόλα πάντα. "Ἐστι δὲ τὴν μὲν χροιὰν αἰθαλώδης ὡς τέφρα, τὴν δὲ θέαν οὐ μέγας, ἀλλα πλατύς. Ἀνάπτεται δὲ ταχέως ὥσπερ ἡ πεύκη καὶ βαρεῖαν ἀποπέμπει πνοήν ὥσπερει ἀσφάλτον. Καὶ διακριτικὸν δέ φασιν αὐτὸν τῆς ἱερᾶς νόσου· τούτους γὰρ δσφραινομένους αὐτοῦ καὶ μὴ φέροντας κατὰ γῆς εὐθὺς πίπτειν, καὶ γυναῖκας δὲ νόσους κρυφίους iāσθαι θυμιαμένους δεχομένας αὐτοῦ τὴν πνοήν καὶ τοὺς πονηροὺς ἰχῶρας τοὺς ἐσωθεν τῶν σπλάγχνων

T12 – *Geponika* (İ.S. 10. yy.)

Gagates taşı yakıldığındá yılanları kaçırır. Típkı Nestor'un panacea'sında söylediği gibi, aynı taş soğuk suyla ıslatılıp ateşle bir araya getirildiğinde, oldukça parlak bir şekilde yanar. Üzerine zeytinyağı döküldüğünde ise söner⁷⁷.

T13 – *Marbodius* (İ.S. 12. yy.)

Bulunur, yarı kıymetli taş Gagates, Lykia'da
 Lakin seçkin türünü gönderir uzak Britannia,
 Parlak ve siyah ve de yumuşak, hem de pek yumuşak
 Yakınındaki samanları çeker sürtünmeyle ısınınca
 Yıkanınca suyla alev alır, yağılanınca söner zeytinyağıyla,
 İyi gelir deri altında (toplanañ) suyu almaya,
 Ve sağlamlaştırır (tozu) suyla karıştırılınca sallanan dişleri,
 Düzeltir kadınların aybaşlarını tütsüleme yoluyla,
 Yakıldığındá, dumanın güçlü kokusuyla ortaya çıkarır saralıları
 Aynı biçimde de uzaklaştırır tehlikeli zehirli yılanları
 Ayrıca cinlere karşı koruyucu olduğuna inanılır
 Bulanmış mideleri rahatlatır, bir de gerilmiş diyaframı,
 Büyüleri yener ve bozar lanetli sözleri,
 (sayıldığı üzere) kullanılır tespit etmede bekâreti,
 Hamile içére batırılıp üç gün bekleyen suyu,
 Doğuma acı veren şeyden kurtarır çabucak⁷⁸.

αὐτῶν ἐκχέουσας. Ἐρπετὰ δὲ ὁμοίως τοῖς πρὸ αὐτοῦ διώκειν καὶ ἀλλὰ τινὰ θαυμαστὰ τοῦτον ἐργάζεσθαι. Γεννᾶται δὲ ἐν Λυκίᾳ κατὰ τὴν πρὸς Θάλασσαν εἰσβολὴν ποταμοῦ τοῦ λεγομένου Γάγαν.

⁷⁷ *Geponika* 15.1.32.1-5: ἡ γαγάτης λίθος θυμιωμένη τὰ ἐρπετὰ διώκει. αὐτῇ δὲ ἡ λίθος ψυχρῷ ὕδατι βρεχομένη, καὶ πυρὶ προσφερομένη, ἅπτεται μάλα λαμπρῶς, ὡς ὁ Νέστωρ ἐν τῇ πανακείᾳ αὐτοῦ φησιν. ἔλαιον δὲ ἐπιβαλλομένον αὐτῇ, σβέννυται.

⁷⁸ Marb., *Lib. Lap.* 18:

Nascitur in Lycia lapis prope gemma gagates;
 Sed genus eximium longinqua Britannia nutrit.
 Lucidus et niger est levis, et levissimus idem.

- 4 Viciñas paleas trahit attritu calefactus.
 Ardet aqua lotus, restinguitur unctus olivo.
 Prodest gestatus tumidis intercute lymphā,
 Et dilutus aqua dentes firmat labefactos.
- 8 Per suffumigum mulieri menstrua reddit.

Accensus prodit, fumi nidore caducos,
 Effugat immites simili ratione chelidros.
 Idem daemonibus contrarius esse putatur.

- 12 Eversos ventres juvat, et praecordia tensa.
 Vincit præstigia, et carmina dira resolvit,
 Et solet (ut perhibent) deprehendere virginitatem.
 Praegnans potet aquam triduo qua mersus habetur,
 16 Quo vexabatur partum cito libera fundit.

Kısaltmalar ve Kaynakça

Antik Kaynaklar

- Aet., *Iat. Lib.* Aetios Amidenus, βίβλιον ἰατρικῶν/iastricorum liber: Aetii Amideni libri medicinales i-iv [Corpus medicorum Graecorum, vol. 8.1] A. Olivier (ed.) (1935).
- Africanus Sextus Julius Africanus, *Cesti (fragmenta)*: Les “Cestes” de Julius Africanus. J.-R. Vieillefond (ed.) (1970).
- Alex., *Epist.* Alexandros Trallianos, *Epistula de lumbricis*: Alexander von Tralles, vol. 2. T. Puschmann (ed.) (1879).
- Alex., *Ther.* Alexandros Trallianos, *Therapeutica*: Alexander von Tralles, vols. 1-2. T. Puschmann (ed.) 1:(1878); 2:(1879).
- Bolos Bolos (Pseudo-Demokritos), περὶ συμπαθειῶν καὶ ἀντιπαθειῶν (sub nomine Democriti) Nepualii fragmentum περὶ τῶν κατὰ ἀντιπάθειαν καὶ συμπάθειαν et Democriti περὶ συμπαθειῶν καὶ ἀντιπαθειῶν. W. Gemoll (ed.), Städtisches Realprogymnasium zu Striegau (1884).
- Diosk., *De Mat. Med.* Pedanius Dioskurides, περὶ ὕλης ἰατρικῆς / *de materia medica*: M. Wellmann (ed.), Pedanii Dioscuridis Anazarbei de materia medica libri quinque, 3 vols. 1:(1907); 2:(1906); 3:(1914).
- Etymol. Mag.* *Etymologicum Magnum*: Etymologicum Magnum. D. T. Gaisford (ed.) Oxford (1848).
- Galenos, *De Simp.* Claudius Galenos, περὶ κράσεως καὶ δυνάμεως τῶν ἀπλῶν φαρμάκων/ *De simplicium medicamentorum temperamenti ac facultatibus*: Claudii Galeni opera omnia, vols. 11-12. C. G. Kuhn (ed.) (1826) (repr. 1965).
- Geponika* Geponica. ed. H. Beckh (1895).
- Kyranides* Die Kyraniden. D. Kaimakis (ed.) (1976).
- Lydus, *De Mens.* Ioannes Laurentius Lydus, περὶ τῶν μηνῶν/de mensibus: Ioannis Lydi liber de mensibus. R. Wünsch (ed.) (1898).
- M. Psellos Michael Psellos, Opuscula logica, physica, allegorica, alia, J. M. Duffy (ed.), Michaelis Pselli philosophica minora (1992).
- Marb. *Lib. Lap.* Marbodus Redoniensis, Marbode de Rennes. *Liber Lapidum/Le Lapidaire*. Traduction française en vers (1870) Mémoire de la Société archéologique d'Ille-et Vilaine, 7, 91-157.
- Nik., *Ther.* Nikandros, θηριακά/theriacā: Nicander. The poems and poetical fragments. A. S. F. Gow – A. F. Scholfield (eds.) (1953) 28-92.
- Orib., *Coll. Med.* Oribasios, συλλογὴ ἰατρικὴ/collectiones medicae: Oribasii collectionum medicarum reliquiae, vols. 1-4 [Corpus medicorum Graecorum, vols. 6.1.1-6.2.2. J. Raeder (ed.) (1928-1933).
- Orph., *Lith. Ker.* *Orphika, Ὀρφεως λιθικὰ κηρύγματα/Lithica kerygmata*: Les lapidaires grecs. R. Halleux – J. Schamp (ed.) (1985) 146-177.
- Paulos Paulos Aiginetes, *Epitomae medicae libri septem*, Paulus Aegineta, 2 vols. [Corpus medicorum Graecorum, vols. 9.1 - 9.2] J. L. Heiberg (ed.) (1921-1924).
- Plin., *Nat. Hist.* Gaius Plinius Secundus, *Naturalis Historia*: C. Plini Secundi Naturalis Historiae. C. Mayhoff (ed.) 1892-1909.
- Ps. Dioskurides, *De Lap.* Pseudo-Dioskurides, περὶ λίθων/de lapidibus: Les lapidaires de l'antiquité et du Moyen Age. C. É. Ruelle (ed.) (1898) 179-183.

- Ps. Hippokrates Pseudo-Hippocrates, ἐρμηνεία περὶ ἐνεργῶν λίθων Les lapidaires de l'antiquité et du Moyen Age, vol. 2.1. C. É. Ruelle (ed.) (1898) 185-190.
- Sch. Nic.* *Scholia in Nicandrum, Scholia et glossae in Nicandri theriaca (scholia vetera et recentiora)*: Scholia in Nicandri theriaka. A. Crugnola (ed.) (1971) 34-321.
- Sol. Gaius Julius Solinus, *De Mirabilibus Mundi*: C. Iulii Solini Collectanea rerum memorabilium. Th. Mommsen (ed.) (1864).

Modern Kaynaklar

- Akşit 1967 O. Akşit, Lykia Tarihi (1967).
- Allason-Jones – Jones 2001 L. Allason-Jones – J. M. Jones, "Identification of 'Jet' Artefacts by Reflected Light Microscopy", European Journal of Archaeology 4.2, 2001, 233-251.
- Ataç – Yıldırım 2004 A. Ataç – R. Vedat Yıldırım, "Osmanlı Hekimleri ve Dioskorides'in 'De Materia Medica'sı", OTAM 15, 2004, 257-269.
- Bean 1976 G. E. Bean, "Gagai", bk.: The Princeton Encyclopedia of Classical Sites (1976) 342.
- Bean 1978 G. E. Bean, Lycian Turkey. An Archaeological Guide (1978).
- Benndorf – Niemann 1884 O. Benndorf – G. Niemann, Reisen in Lykien und Karien (Reisen im südwestlichen Kleinasiens I). Mit einer Karte von H. Kiepert (1884).
- Borchhardt 1993 J. Borchhardt, Limyra. Zemuri Taşları (1999).
- Carruba – Vismara 2002 O. Carruba – N. Vismara, Una emissione arcaica della città die Gagae, Atheneum 90/1, 2002, 75-88.
- Çevik – Bulut 2008 N. Çevik – S. Bulut, "The Rediscovery of GAGAE/'GAXE' in the South-east Corner of Lycia. New Finds from the Total Surface Surveys", Adalya XI, 2008, 63-98.
- Çevik – Bulut – Kızgut 2008 N. Çevik – S. Bulut – İ. Kızgut, "Rhodiapolis Çevresi Yüzey Araştırmaları: GAGAE/Gaxe 2007", Anmed 6, 2008, 147-154.
- Dean 2007 W. T. Dean, "Yorkshire Jet and its links to Pliny the Elder", Proceedings of the Yorkshire Geological Society 56, 2007, 261-265.
- Dict. Gem. M. Manutchehr-Danai, Dictionary of Gems and Gemology (2009).
- Dict. Geol. C. Jones, Illustrated Dictionary of Geology (2005).
- Eicholtz 1971 D. E. Eichholz, Pliny. Natural History with an English Translation in Ten Volumes. Vol. X (1971).
- Fellows 1852 C. Fellows, Travels and Researches in Asia Minor more particularly in Lycia (1852).
- Forbes 1976 R. J. Forbes, Studies in Early Petroleum History (1976).
- Juteau 1968 T. Juteau, "Kumluca (Güney Türkiye, Likya Torosları) Bölgesinin Ofiolitlerine ait Jeolojik Haritanın Açıklanması: Strüktürel Kadro ile Yatak Şekilleri ve Ofiolitli Korteje Ait Belli Başlı Fasieslerin Tasviri", MTADer. 70, 1968, 83-104.
- Kelly 2000 K. C. Kelly, Performing Virginity and Testing Chastity in the Middle Ages (2000).
- King 1867 C. W. King, The Natural History Of Gems Or Decorative Stones (1867).
- Kostov 2007 R. I. Kostov, "Notes and Interpretation on The 'Thracian Stone' In Ancient Sources", bk.: Annual of The University of Mining and Geology "St. Ivan Rilski", Vol. 50, Part I, Geology And Geophysics, 2007, 99-102.

- Kunz 1915 G. F. Kunz, *Magic of Jewels and Charms* (1915).
- Lex. Lewis & Short C. T. Lewis – C. Short, *A Latin Dictionary* (tarihsiz).
- Lex. Liddle & Scott H. G. Liddell – R. Scott, *A Greek-English Lexicon* (tarihsiz).
- Muller 2002 H. Muller, *Jet jewellery and ornaments* [Shire Album No. 52]. Aylesbury (2002).
- O'Donoghue 2006 M. O'Donoghue, *Gems* (2006).
- Ökten 2007 A. İ. Ökten, "1000 Tane İsmi Olan Kutsal Hastalık: Epilepsi", *Türk Nöroşirürji Derneği Bülteni* 16, 2007, 36-38.
- Onur 2002 F. Onur, *Antik Veriler Işığında Lykia'nın Hidrografisi*, bk.: Şahin - Adak 2002, 53-61.
- Osler – Farber 1985 M. J. Osler – P. Lawrence Farber (eds.), *Religion, Science, and Worldview: Essays in Honor of Richard S. Westfall* (1985).
- Ruffner 1985 J. A. Ruffner, "Agricola and community: cognition and response to the concept of coal", bk.: Osler - Farber 1985, 297-324.
- Rulandus 1992 M. Rulandus, *A Lexicon of Alchemy or Alchemical Dictionary* (Arthur E. Waite tarafindan Frankfurt 1612 edisyonu çevirisi) (1992).
- Spratt – Forbes 1847 T. A. B. Spratt – E. Forbes, *Travels in Lycia, Milyas, and the Cibyritis* (1847).
- Stol 1993 M. Stol, *Epilepsy in Babylonia* (1993).
- Şahin – Adak 2002 S. Şahin – M. Adak (ed.), *Likya İncelemeleri I* (2002).
- Şahin – Adak 2007 S. Şahin – M. Adak, *Stadiasmus Patarensis. Itinera Romana Provinciae Lyciae* (2007).
- Şenel ve diğ. 1981 M. Şenel – M. Serdaroglu – R. Kengil – M. Ünverdi – M. Z. Gözler, "Teke Torosları Güneydoğusunun Jeolojisi", MTA Der. 95-96, 1980-1981, 13-44.
- Şenel 1985 M. Şenel, "Alakırçay Grubu, Kumluca Zonunun Litostratigrafi Özellikleri ve Yaşı: Güneybatı Antalya-Türkiye", MTA Der. 103-104, 1984-1985, 151-153.
- Thorndike 1923 L. Thorndike, *The History of Magic and Experimental Science* (1923).
- TIB 8 H. Hellenkemper – F. Hild, *Tabula Imperii Byzantini 8: Lykien und Pamphylien* Österreichische Akademie der Wissenschaften, phil.-hist. Klasse., Denkschriften 320 vols. I-II (2004).
- Tischler 1977 J. Tischler, *Kleinasiatische Hydronymie. Semantische und morphologische Analyse der griechischen Gewässernamen* (1977).
- Westropp 1874 H. M. Westropp, *A Manual of Precious Stones and Antique Gems* (1874).
- Wurster – Ganzert 1978 W. W. Wurster – J. Ganzert, "Eine Brücke bei Limyra in Lykien (mit einem Beitrag von K. Ströhle)", AA 1978, 288-307.
- Zengin 1956 Y. Zengin, "Oltutaşı Yatakları", MTA Der. 48, 1956, 147-149.
- Zgusta 1984 L. Zgusta, *Kleinasiatische Ortsnamen* (1984).

Abstract

Gagates: θαυμάσιος λίθος

Remarks on the Beds and Areas of Use of a Gem Reputed in Antiquity

Many ancient sources mention various medical treatments by means of minerals, plants and stones. One of the most famous sources is the *Natural History* of Pliny the Elder. *De materia medica* “on medical material” of Pedanius Dioscurides has been effectively used until the 16th century, being considered one of the most important reference sources. The writings of the physician Galenos are immensely large, presenting an immeasurable contribution to the science of medicine. In later period Oribasios, the physician of Julian, and Aetios, who was educated in Alexandria, continued the tradition of their predecessors in medicine. The reason why only these ancient authors are mentioned here is that they all provide information on an interesting stone, which is reported as able to drive serpents away, diagnose epilepsy, calm the women down in their hysterias, evacuate worms, ease heart problems, heal the gynaecological diseases, is used as an ornament for jewellery and has many other uses, i. e. λίθος γαγάτης – The Stone of Gagates. This stone is important for the region of Antalya, because it was recorded by ancient authors that this stone was found by the estuary of a river called “Gages” near to Gagai in Lycia and named after this river.

The stone is described as a modern jet stone, which fits perfectly with ancient descriptions. Although it is a form of lignite, containing bitumen and petroleum, it is not used for heating. In Anatolia, the most similar stone to Gagates is the *Oltu Taşı*, mined in Erzurum. Apart from Turkey, this form of stone can be found in, Russia, Germany, France, Spain, Portugal, North America and Britain.

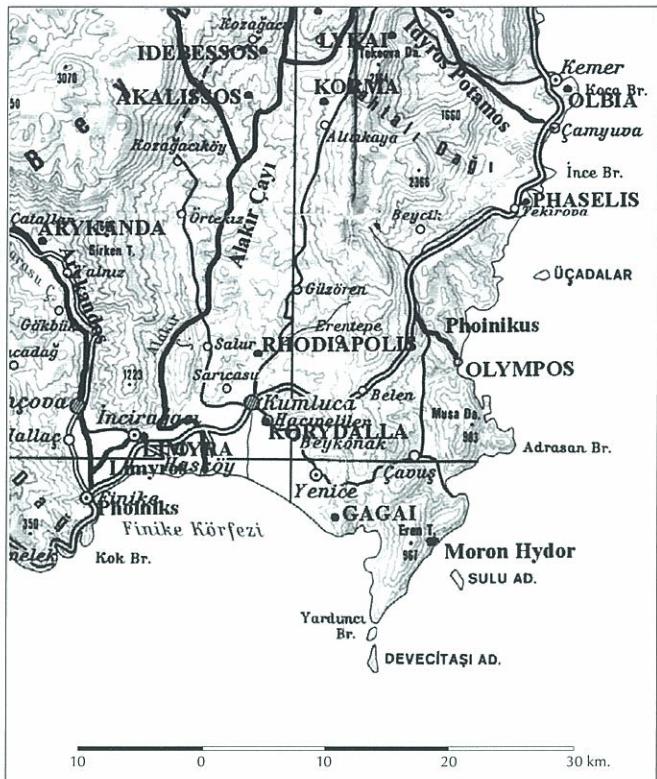
Unfortunately there has been no evidence found to date concerning the stone and the river around Gagai, though there are suggestions for Gages as it may be the ancient name of the Alakır Çay or Gavur Çayı. Intensive research conducted around this area will almost certainly enlighten us on this issue of the location of Gages River and Gagates mine.

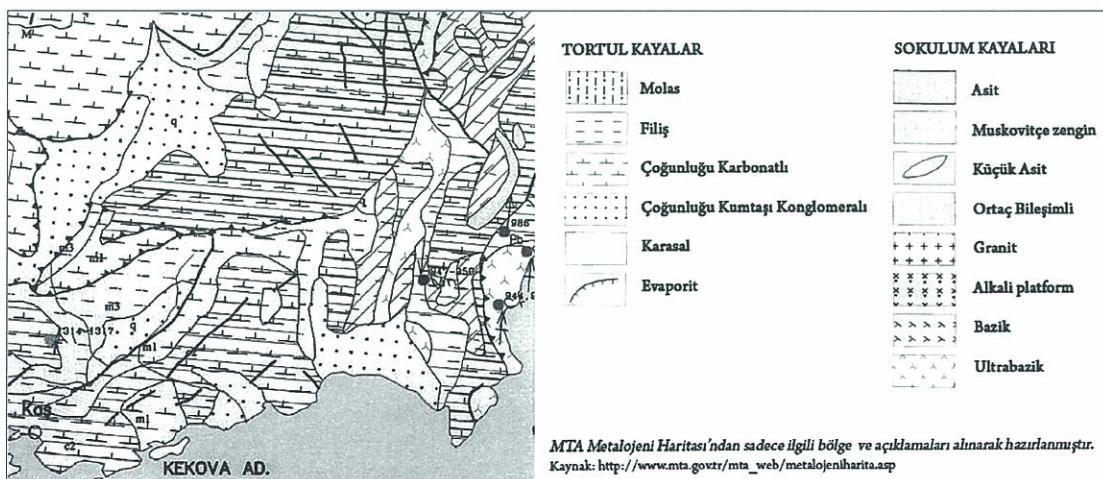
Res. 1 Ham Jet Taşı
(Kaynak: http://en.wikipedia.org/wiki/File:Smalll_sample_of_jet.jpg; 30 Ekim 2010)

Res. 2 Örnek Whitby Jet Taşı
(Kaynak: <http://en.wikipedia.org/wiki/File:Whitby-Jet.jpg>; 30 Ekim 2010)

Res. 3 Güneydoğu Lykia

Res. 4 Bölgenin Metalojeni Haritası